

Nr 533

Av herr **Lundberg**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 86, angående omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen.

I proposition 86/1957 föreslås en nödvändig personalförstärkning och en viss omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen. Tyvärr har tyngdpunkten i propositionen lagts vid en utökning av lärarkrafterna men endast undantagsvis snuddats vid den grundläggande frågan om den juridiska forskningens och undervisningens målsättning och funktion i ett demokratiskt, tekniskt och industrialiserat samhälle av i dag, där mänskliga fri- och rättigheter, sociala, kulturella och ekonomiska förhållanden är helt väsensskilda och annorlunda än de, som låg till grund för den juridiska uppfattning vi har kvar från det gamla ständs- och privilegiesamhället.

Ur denna synpunkt synes det ha varit naturligt att propositionen skulle föregåtts av en allsidig och noggrann utredning av samhällets behov och krav på rättsväsendets funktion och uppgifter i det moderna samhället av i dag och att i denna utredning, vid sidan av juristerna, hade deltagit representanter för olika samhällsintressen, inte minst för näringsliv och industri. I stället för detta har man gått den motsatta vägen och synes tro, att man utan allvarliga samhälls-, rätts- och ekonomiska skadeverkningar skall kunna tvinga samhällsliv, teknik, produktion, vetenskap etc. att anpassa sig till föråldrade juridiska dogmer och rättstillämpningar.

Det förefaller som om lag och rätt samt juridisk undervisning skulle hållas avskilda från "folkets" påverkan och man inom både utbildning och rättstillämpning skulle fasthålla vid den uppfattning som Savigny i Tyskland så framgångsrikt företrädde, när han lät juristerna representera folket och med utgångspunkt därifrån motiverade den märkliga åtgärden att påtvinga det tyska folket ett romerskrättsligt institut, vilket av allt att döma saknade varje förankring i det tyska folkmedvetandet; detta torde även vara fallet med det svenska folket, ty även för detta är den skärpta enskilda äganderätten enligt den romerska rättens doktrin en främmande importvara, som är och blir främmande för folket.

Visserligen skriver Malmgren i "Sveriges Riksdag" om riksdagen och lagstiftningen att "för Sveriges del finnas inga som helst gränser stadgade för lagstiftningsmakten. Även de mest genomgripande förändringar i den bestående rättsliga ordningen kunna genomföras på fullt laglig väg".

Men om lag- och rättstillämpningen i praktiskt avseende följer den amerikanske juristen Gray, som betraktar den skrivna lagen endast som ord, som yttrats av lagstiftaren, är lagstiftarens vilja och förmåga att påverka rättsutvecklingen i stort sett en chimär. I Grays tolkning heter det bl. a.: "Det är nämligen domstolarna som har att fastställa vad dessa ord betyder. Det är med andra ord deras uppgift att tolka lagen. Deras tolkningsrätt är otvivelaktigt begränsad, men dess gränser är lika vaga som reglerna för hur domstolarna skall behandla övriga rättskällor. — Därför bör lagen behandlas såsom en rättskälla och inte som en beståndsdel av rätten. — Det sägs ibland, att rätten består av två delar, dels regler som utfärdats av lagstiftaren, dels regler som skapats av domstolarna, men i själva verket är all rätt skapad av domstolarna."

Att rättstillämpningen är av grundläggande betydelse torde knappast kunna sakligt bestridas. Eftersom domare och jurister i sitt bedömande och ställningstagande, oavsett lagparagrafer, i stort sett måste ta ståndpunkt efter personliga och teoretiska värderingar och åsikter i det aktuella fallet, måste den juridiska utbildningen och den personliga samhällsuppfattningen — oavsett hur objektiv en domare kan och vill vara — komma att påverka värderingen och ställningstagandet, ty domare och jurist är även de bara människor.

Juridikens främsta studieobjekt är lagar, förordningar och rättspraxis, som i huvudsak består av högsta domstolens domar. Vilka skäl som anförs och vad som händer i underrätterna beaktas nästan aldrig, även om nämndemansinstitutionens syfte borde vara att tillföra vårt rättsväsende allmogens sätt att se och bedöma rättsfrågor. Om högsta domstolens sammansättning vore sådan att den hade utrymme även för yngre jurister och lekmän med levande kontakter i samhälle och näringsliv, kan det tänkas att rättstillämpningen kunde påverkas i positiv riktning. Men om högsta domstolens sammansättning följer den vanliga befordringsvägen, torde varken tid eller krafter hos dess ledamöter räcka till en konstruktiv och positiv anpassning till ett dynamiskt samhälle med dess många varianter.

Både domare och jurist måste acceptera en argumentation, som vilar på värderingar vid sidan av den teoretiska argumentationen. De måste försöka att lyckas med uppgiften att i främsta rummet övertyga andra, men om möjligt även sig själva, om att domen eller åsikten vilar på en vetenskaplig och laglig grund, och både domare och jurister tvingas av naturliga skäl att relativt hastigt taga en ståndpunkt och fälla en dom. Den jurist som valt domarbanan är väl i stor utsträckning helt knuten till och måste koncentrera sig på detta arbete. Samhällsutvecklingen har under senare år gått i hastig takt inom alla områden, och på några årtionden

har det skett en politisk, social, kulturell och ekonomisk omdaning av samhället, och folkgrupper, som för några årtionden sedan saknade medborgarrätt, social och ekonomisk trygghet, har kommit att inta en betydelsefull plats i samhällslivet. Likaså har vi haft en mycket kraftig industriell utveckling, som även skapat problem av olika karaktär. Rättstillämpningen har en dominerande plats när det gäller att få samhällslivet att fungera effektivt och på ett för land och folk betryggande sätt.

Därför torde man kunna understryka vad någon i detta avseende sagt, att "för att kunna förstå rättssatserna måste juristen likväl äga tämligen grundliga kunskaper även i andra socialvetenskaper. Han måste känna till samhällets ekonomiska och sociala struktur och de idéströmningar, som är gängse i hans samtid. Utan sådana kunskaper och utan insikt i nationalekonomien är det ofta omöjligt att göra riktiga antaganden om de värderingar och intresseavvägningar, som på många områden ligger bakom lagstiftningen. Inte heller får juristen stå främmande för vad den nya psykologien lär oss om det mänskliga beteendet, vad socialpsykologien avslöjat om social gruppbildning och individuellt beteende inom olika grupper".

I motion i andra kammaren nr 38/1956 föreslog undertecknad att vid en utbyggnad av juristutbildningen rättsreglernas samspel med övriga sociala och ekonomiska faktorer i samhällslivet skulle beaktas i undervisningen och rättsvetenskapen och att en professur skulle inrättas i ämnet funktionell rättsvetenskap. I vad det gäller motiveringen ber jag att få hänvisa till nämnda motion. Detta önskemål har icke beaktats i proposition 86/1957, utan departementschefen ansluter sig till utredningsmannens förslag att i filosofisk-samhällsvetenskaplig examen allmän rättsvetenskap skall kunna ingå som ett valfritt ämne och att "någon eller några av den juridiska fakultetens lärare skall förordnas att vara examinator i nämnda ämne och att dessa lärare även skall anslå en del av sin ordinarie undervisning åt detta ämne".

Med den av Kungl. Maj:t föreslagna uppläggningsen av denna undervisning kommer undervisning i funktionell rättsvetenskap att bli utan praktisk betydelse. En undervisning i detta ämne kräver grundforskning i nära anknytning till sociologi och andra samhällsvetenskapliga ämnen. All vetenskaplig undervisning kräver ett underlag i forskning. Detta gör sig särskilt gällande när det är fråga om ett nytt ämnesområde, där målsättning, forskning och undervisning måste syfta till uppgifter, som för den traditionsbundna och dogmatiska juridiska undervisningen kan te sig främmande, och man måste räkna med att den förutom forskning och undervisning även måste övervinna traditionsbundna juridiska fördomar och dogmer.

I ett särskilt yttrande till protokollet över juridiska fakultetens i Lund remissyttrande över motion 38/1956 i andra kammaren framhåller professor Per Stjernqvist bl. a.: "Herr Lundbergs motion II: 38 sätter enligt min mening fingret på en ytterst svag punkt hos den juridiska utbildningen, både den som siktar på juris kandidatexamen och den som sker inom ramen för juris politices magisterexamen. Den juridiska utbildningen är väsentligen en utbildning i dogmatik. Den går till största delen ut på inläring av regelsystemets innehåll, och därtill kommer något, som ibland kallas juridisk metod och ibland juridisk argumentationsteknik och som egentligen består av traditionella resonemang för att tolka reglerna och utbilda regelsystemet vidare. Såväl inom regelsystemet som i argumentationstekniken förekomma en rad allmänna principer och inställningar — t. ex. just allmänna äganderättssynpunkter — som hämtats från romersk rätt, den högliberala samhällsåskådningen eller andra förgångna tider. Det är därför förklarligt, att juristerna kommit att i viss mån stå utanför det moderna samhällsarbetet och att de juridiska synpunkterna, i domstolar eller eljest, ofta komma att framstå som antingen oförnuftigt irrationella eller konserverande ett äldre samhällstillstånd i strid med de demokratiska statsorganens intentioner. Många konkreta exempel skulle kunna anföras härpå, och motionen bär vittne därom.

Däremot få studenterna ej lära sig att se rättsreglerna som samhällsfenomen, hur rättsordningen faktiskt fungerar och samspelar med politiska, sociala och ekonomiska faktorer. Det är en mängd praktiskt synnerligen viktiga frågor som därmed utelämnas. Som exempel kan nämnas: den nuvarande rättsordningens förhållande till åskådningar och strävanden i vårt moderna samhälle, lagstiftningens användbarhet som medel att genomföra politiska mål, transformeringen av lagens målsättningar genom de tillämpande myndigheterna, spridningen av kunskap om beteenderegler, laglydnadens beroende av den socialpsykologiska och ekonomiska situationen, verkningssättet av olika rättsliga instrument ensamma eller i kombination med ekonomiska och psykologiska åtgärder, de rättsliga instrumentens effektivitet under olika förutsättningar, rättsreglernas icke avsedda fjärrverknings o. s. v. Vad som här efterlyses är med andra ord, att de centrala ämnena civilrätt, förvaltningsrätt och processrätt få ett komplement av samma karaktär som statskunskap i förhållande till statsrätt och kriminologi i förhållande till straffrätt. Det är enligt min mening egendomligt att dessa problem ej uppmärksammas mera. Med den vidsträckta användning som lagregler och andra rättsliga instrument fått vid den moderna ledningen av samhällsutvecklingen är det viktigt att statsorgan och myndigheter ha systematisk kunskap om verkningssätt och verkningar hos de redskap de hantera. I längden är det ohållbart att som

hittills handla på känn. Än vidare: det anses, att domstolarna och andra organ vid sin rättstillämpning skola hämta ledning av lagens ändamål utan att de ha någon kännedom om den mångfald varandra korsande synpunkter, som kunna ligga bakom en lag, eller om en viss detaljregel verkligen fungerar så att den främjar det antagna ändamålet. Såsom är att vänta finner man också, att de juridiska ändamålsresonemangen äro ytterst schablonmässiga och dogmatiserade.

Förutsättningen för undervisning på detta område är att forskning rörande rättens funktioner kommer till stånd. I Sverige finns ingen sådan forskning. Den traditionella dogmatiska inställningen verkar så starkt, att problem sådana som de ovan exemplifierade anses ligga utanför rättsvetenskapen."

I propositionen föreslås inrättande av professurer i allmän rättslära, vilka främst är avsedda för undervisning i rättsfilosofi och juridisk metod; deras innehavare kan inte tänkas utföra någon krävande forskning utanför dessa områden, och någon praktisk betydelse för den funktionella rättsvetenskapen kan de icke få.

Även om professuren i funktionell rättsvetenskap kan anses höra till humanistisk fakultet är det dock nödvändigt att den, för att den skall kunna fylla undervisningskravet och de uppgifter som ovan skisserats, knytes endera till juridiska fakulteten i Lund eller till Stockholms högskola.

Med hänvisning till motion 38/1956 och vad ovan anförts hemställes,
att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till inrättande av en professur i funktionell rättsvetenskap vid juridiska fakulteten i Lund eller Stockholm högskola.

Stockholm den 19 mars 1957

John Lundberg